

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE OWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:7

Onder redactie van Prof. Dr K. SCHILDER, Kampen.

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; N. Baas, Amsterdam; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr E. T. v. d. Born, Helpman (Gr.); Ir B. ter Brugge, Almelo; Dr K. J. Cremer, Kampen; Dr R. J. Dam, Kampen; Dr A. C. Drogendijk, Dordrecht; Dr D. van Dijk, Groningen; Dr K. Fernhout, Baarn; Drs D. J. Galle, Haarlem; Mevr. G. Gilhuis-Smitskamp, Ooster-Nijkerk; Dr J. H. Hagenbeek, Zwolle; Dr J. van Herksen, Ermelo; A. Janse, Biggkerke; Dr P. Jasperse, Leiden; Dr G. Keizer, De Steeg; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr E. D. Kraan, Vlaardingen; A. Kuiper, Utrecht; Dr C. Lindeboom, Amsterdam; Dr J. v. d. Linden, Tzum; Dr S. O. Los, 's-Gravenhage; Drs Joh. Luijkenaar Francken, Rotterdam; Mevr. J. M. Th. Luijkenaar Francken-Schreuder, Rotterdam; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr A. Ringnald, Ermelo; P. J. Risseuw, 's-Gravenhage; C. Rijnsdorp, Rotterdam; A. Schilder, 's-Gravenhage; Dr G. K. Schoep, 's-Gravenhage; Dr R. Schippers, Wanswerd; Dr J. Smelik, 's-Gravenhage; Drs H. Smilde, Groningen; Drs H. Smitskamp, 's-Gravenhage; D. Stroo, Bussum; J. Strikwerda, Zelst; Prof. Dr C. van Til, Philadelphia, Pa.; Dr J. Thijis, Zwolle; Dr C. Veenhof, Harkstede; Dr J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr M. Vreugdenhil, Meliskerke; Dr F. de Vries, 's-Gravenhage; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielenga, Franeker; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage; Jan Zwart, Zaandam.

Alle stukken bestemd voor de Redactie zende men aan:
Prof. Dr K. SCHILDER, Vloedijk 101, Kampen.

Drukkers-Uitgevers:
OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes.
Tel. No. 58 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f2.50 per halfjaar bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitenland f7.50 en voor Ned.-Indië f6.— per jaar.
Advertentiën: 25 ct. per regel. — Losse nummers f0.15.

HOOFDARTIKEL: Nihilisme en Atheïsme. — Uit de Schrift: De verzenen Christus regelt de binding aan de Zijnen (Joh. 20:29). — Kerkelijk Leven: „Moet dat nu 106?" XIII. Over de Algemene Genade. XI. Wie onze „leider" worden wil. — Even Parkeeren: De unieke positie der Kerk. — Lit. en Kunst: Deze twee... een. — Vakwetenschap en Praktijk: Over de doodsoorzaak van eenige bekende mannen. — Opvoeding en Onderwijs: Bij Unie en Schoolraad. — Muzikale Kroniek: De Melodieën van Eenige Gesangen van de Geref. Kerken in Nederland. — Zending en Evangelisatie: Het Zendingssambt. II. — Perschoon. — Kerknieuws. — Advertentiën.

HOOFDARTIKEL

Nihilisme en Atheïsme.

De opstand tegen de aardse goederen, de haat tegenover de wereld, leidde bij de nihilisten tot een opstand tegen God. Die haat zelf was reeds een verwerping van den Schepper. Als de strijd tegen de zonde en het onrecht in deze wereld voortkomt uit de begeerte om die wereld te vernietigen, is zij tot totale mislukking gedoemd. Het gericht is een daad van God; de mensch is niet geschapen om van Gods schepping een ruïne te maken.

In het hart van de Russische revolutionairen kon geen echte liefde tot de menscheit wonen. Dat werd ons o.m. duidelijk uit de woorden van Belinsky¹⁾, die immers bereid was om het grootste deel der menscheit te verdelgen, wanneer daarvoor het kleinste deel gelukkig gemaakt kon worden. De nihilisten waren naar hun eigen woorden: „vreemde mensen". „Den duivel moeten wij in het lijf hebben", was het parool van Bakounin.²⁾ Zij wendden voor, dat hun strijd het toekomstige geluk van de menscheit tot doel had. In werkelijkheid was hun „medelijden" een begeerte naar wraak, een opstand tegen het lijden zelf, waarvoor zij God verantwoordelijk stelden. Ook hun ascetische levenshouding kwam niet voort uit naastenliefde, maar uit wrok. In zijn bekende opstel: „Das Ressentiment im Aufbau der Moralen"³⁾ heeft Scheler daarover zeer treffende opmerkingen gemaakt. De liefde voor de verdrukte menscheit was volgens hem de uitdrukking van een haat tegen God. „De menscheit wordt slechts uitgespeeld tegenover een Iets, dat gehaat wordt... de menschenliefde is in de eerste plaats een (verdrongen) verwerping, een felle impuls, die tegen God is gericht." Als typisch voorbeeld voor het bewijs zijner stelling kiest hij den anarchist Bakounin en Dostojewsky's figuur: Iwan de atheïst, dien we den vorigen keer reeds noemden.

Het nihilisme met zijn militant atheïsme ontstond — zooals we gezien hebben — uit de Orthodoxe gnos. Die Russische atheïsten strenden, naar zij zeiden, voor een rijk van sociale gerechtigheid. Berdjajew meent zelfs dat zij het „Rijk Gods" op aarde wilden brengen, „zij het dan ook zonder God en al strijdend tegen Hem". De diepste zin van dat Russische atheïsme kan volgens dezen wijsgeer slechts samengevat worden in „het paradoxon". „God loochenen, om het Rijk van God op aarde te kunnen verwerkelijken". Het behoeft nauwelijks gezegd te worden, dat het gebruik van dergelijke uitdrukkingen geheel onverantwoord is. Die geesteshouding van de nihilisten was slechts geschikt om een bloedigen strijd te ontketen.

1) Zie het vorige artikel (11 April).
2) Aangehaald door Prof. Diepenhorst in zijn: „Het Socialisme", pag. 80.
3) „Vom Umsturz der Werte" I, pag. 45 t/m 236, b.v. pag. 162.

Wie door wrok wordt verteerd en opstaat tegen God kan niet naar gerechtigheid streven. „De hartstocht der verwoesting" kan nooit — zooals Bakounin meende — „een scheppende passie zijn". Het is al te dwaas om dat te gelooven. Berdjajew — en met hem andere Russische denkers — stichten met hun vergelijkingen groote verwarring. In werkelijkheid is hier van een „paradoxon" geen sprake. Het ideaal van de revolutionairen was en is het tegendeel van het Rijk van God, en daaraan geheel vijandig.

Wel ziet, ter andere zijde, Berdjajew heel duidelijk de consequenties van het Russische atheïsme. In dat opzicht kunnen velen — we denken hier b.v. aan het echtpaar Webb — van hem leeren. „De opstand tegen God en Zijn wereld in den naam van den mensch en diens geluk", zoo luidt het, „eindigt met de onderwerping van den mensch onder het geweld van het sociale collectief". Zoo is het inderdaad.

Berdjajew's bestrijding van de nihilisten en de bolsjewisten verliest echter helaas vaak alle kracht, omdat zijn „afkeer van de geschiedenis" in denzelfden bodem wortelt en uit dezelfde bron wordt gevoed als de levensbeschouwing dezer revolutionairen. Daarom heeft zijn spreken over het „Rijk Gods" zulk een gevaarlijke betekenis. Want tenslotte kent hij aan het bolsjewisme ook een „positieve waarde" toe. Het profetische element, waarop in het Russische religieuze zieleleven altijd sterk de nadruk wordt gelegd, werd (door de atheïsten) uit zijn religieuze oerbodem gerukt, ontworteld en verminkt. In dezen verminkten vorm bleef het echter in het Russische atheïsme, met zijn sociale doelstelling, leven. Berdjajew komt niet boven zijn worsteling met het communisme uit. Het is voor hem „waarheid en leugen", hij kan het niet „eenvoudig aannemen of verwerpen", het is z.i. „verwoesting en vervulling" tegelijk. Verwoesting: want het „verwoestte de menselijke persoonlijkheid". Vervulling: want het is „vol van den apokalyptischen geest... het is het gericht in de geschiedenis". De Russische wijsgeer geeft ons dikwijls — ook in zijn „pro" — een helder inzicht in het anti-christelijke karakter van het bolsjewisme, en velen kunnen daarom van hem leeren. Maar onze aanvoerder in den strijd tegen het communisme mag deze wijsgeer niet zijn. Want hij voorziet den vijand voortdurend van wapenen. Het communisme kan met zijn tactiek niet worden tegengehouden. Op Berdjajew is het oordeel van toepassing, dat hijzelf over Tolstoj velt en waarin we ook Dostojewsky willen betrekken: „Hij verwerpt de geschiedenis... en predikt een nieuw Christendom... maar in zijn hartstochtelijke en verontwaardigde kritiek op het historische Christendom... komt hij overeen met de anti-religieuze propaganda van den tegenwoordigen tijd."

De voornaamste fout is dat Berdjajew de Russische ziel — „die ziel vol deernis, vol menschenliefde en vervuld met het zoeken naar waarheid" — ten koste van alles blijft verheerlijken. Hij ziet haar als de draagster van de religieuze gedachte, als de bezitster van „religieuze energievormen", die nooit verdwijnen. Vandaar dat hij in iedere Russische wereldbeschouwing — ook in de atheïstische — een „religieus motief" ziet werken, vandaar dat hij overal een streven naar ware gemeenschap, naar sociale gerechtigheid wil waarnemen. Het karakter van deze ziel bepaalt haar doelstelling, niet in de eerste plaats het geloof. We behoeven slechts een korten blik te slaan in de literatuur van onze dagen, die betrekking heeft op de wereldbeschouwing van den mensch, om te ontdekken hoe gevaarlijk de consequenties van dergelijke, veelvuldig voorkomende leeringen zijn. De Russische wijsgeer stelt het nihilisme dus op een hooger plan dan elk ander atheïsme. Dat

leidt bij hem soms tot een verheerlijking van deze wilde strijders zonder weerga. De infectie van het Marxisme heeft volgens hem de schoonheid van de Russische ziel aangetast en vernietigd. „Het voor-revolutionaire nihilisme is vol van het verlangen naar sociale gerechtigheid en van den pathos om zichzelf te offeren. Hier heerscht, vooral bij zijn verlegenwoordigers in de „bevoorrechte klassen", een sterke trek van het medelijden met het lijden der benauwden en onderdrukten, en de neiging tot een bijzonder ascetisme... Het Russische atheïsme werd als een vervolgde geboren, als een strijder tegen de leugen en het bedrog in de wereld; het loochende God, omdat het Gods wereld boos en onrechtvaardig zag. De anti-religieuze houding had haar religieuze en Orthodoxe wortels (!) in het beleven van de zonde en de schuld... het atheïsme is in de zuivere, waarheidszoekende, ascetische zielen ontstaan."

Aldus typeert Berdjajew de Russische revolutionaire geesteshouding der vorige eeuw. „Maar", zegt hij, „het nihilisme werd ook nog uit een andere bron gevoed, n.l. uit het opstandige gevoel van de benauwde en onderdrukten tegen de heerschappij van de bovenste lagen der samenleving, uit het gevoel van beleediging, uit het ressentiment". En dat maakte de menschen nu ontvankelijk voor de prediking van het Marxisme, hetwelk „niet door 't medelijden met het lijdende en verdrukte proletariaat", niet door den „wil tot verzachting van dat lijden en tot bevrijding uit de benauwdheden" werd beheerscht, maar door de „idee van de grootte van het proletariaat en zijn komende macht...". „Marx streeft", gaat Berdjajew voort, „naar overwinning en aanbidt de kracht: hij roemt een mensch, die als sociaal en gesocialiseerd wezen, tot een machtig organisator van het leven en tot een bouwmeester der maatschappelijke orde zal worden". Onder den invloed van het Marxisme „ontstond als het ware een nieuw menscheitstype: de atheïst-organisator. Belinsky en Dobrolinow zijn van Lenin en Stalin als door een kloof gescheiden".

Volgens Berdjajew is het hoofdzakelijk de schuld van het Marxisme, dat „de Russische anti-religieuze gezindheid in een geheel nieuwe phase kwam: bij Marx overheerscht het motief van de macht en de soevereiniteit der georganiseerde samenleving al het andere". Het „lijdende atheïsme, dat der onmacht, werd verdrongen door een heerschzuchtig atheïsme, dat der macht". „Het gelaat van den Russischen mensch kreeg een nieuwe uitdrukking". Deze idealisering der nihilistische godloochening verzwakt het protest van Berdjajew tegen het communisme in hooge mate. Hij moet trouwens zelf bekennen, dat ook dat oude atheïsme een zeer verderfelijken invloed heeft gehad. „Het te sterk gespannen medelijden", schrijft hij, „waaruit het nihilistische atheïsme werd geboren, betekent in den grond een ontkenning van het lijden, een loochening van den zin daarvan. Het Russische atheïsme is een opstand tegen God in naam van de verlossing van den mensch — niet echter een verlossing van de zonde, maar van het lijden". „Daarom is het bovenal een miskenning van Christus... van God, Die geleden heeft en ons 't leven geeft." ⁴⁾

Dat is een treffend oordeel, het is echter jammer, dat ook hij, die het uitsprak, zoo dikwijls het werk van Christus in deze gevallen wereld niet ten volle wil erkennen.

Al kunnen wij hem in zijn positieve waardeering van het alles-verwoestende daemonische nihilisme

4) Wij zien er nu van af om te onderzoeken of de hier gebruikte uitdrukkingen bij Berdjajew een zeer bijzondere betekenis hebben, die de waarde van zijn oordeel zou veranderen.